

[Príloha 1.]

Slovenská národná rada dňa 13. októbra 1944 jednomyseľne sa uzniesla na tejto
rezolúcii:

Dôstojníci, poddôstojníci a vojaci čs. armády!

Vy, ktorí s nepriateľom hrdinsky bojujete za najdrahšie ľudské hodnoty, za slobodu, samostatnosť a česť národa a vlasti, za životy našich žien, detí, otcov a matiek, za našu rodnú zem, Vy, ktorí strádáte v zákopoch, dávate životy a prinášate daň krve, na Vás národ a vlast nikdy nezapadne.

Slovenská národná rada ako politická reprezentantka oslobodeného územia dáva týmto výraz úprimnej a hlbkej vďačnosti celého národa za obeť, ktoré prinášate.

Slovenská národná rada preto od počiatku svojho účinkovania pamätala na potreby Vaše a Vašich rodín. Za tým účelom zvýšila poľné prídavky vojska, postarala sa o to, aby vynikajúce činy vojakov boli odmenené, a stará sa o hmotné zabezpečenie Vašich rodín.

Slovenská národná rada slávnostne sa osvedčuje, že i v budúcnosti chce v prvom rade pamätať na svojich bojovníkov tým, že po skončení tohoto boja budú pred všetkými umiestňovaní vo verejných a súkromných službách tí príslušníci armády, ktorí verne, statočne a mužne plnili svoju národnú, vlasteneckú a vojenskú povinnosť. Oni budú mať prvenstvo aj pri rozdeľovaní pôdy, udeľovaní živností, zakladaní podnikov atď.

Slovenská národná rada urobila opatrenie v tom smere, aby pozostalí po v boji padlých vojakoch boli dostatočne hmotne zaopatrení, aby zranení a invalidi boli riadne zabezpečení.

Slovenská národná rada je pevne presvedčená, že naše a spojenecké víťazstvo je blízke, a očakáva preto od Vás, že po boku najlepších armád sveta — Červenej a angloamerickej — splníte vysoké úlohy, ktoré Vám dnešná doba ukladá.

Nech žije československá armáda!

ASNR Bratislava. SNR, 1944, 13. zasadnutie SNR. Originál zápisnice s prílohou. Strojepis, originál.

1944, október 13. Banská Bystrica. — Hlásenie armádneho osvetového dôstojníka npor. J. Štefánika o organizácii a výsledkoch osvetovej činnosti v armáde, predložené III. oddeleniu veliteľstva 1. čs. armády.

Vec: Súhrnné hlásenie o osvetovej čin. — predloženie — hlásenie.

Armádna osvetová služba zriadená bola taj. roz. čís. 5., B-36.¹ V tomto rozkaze určený bol aj jej cieľ a spôsob vykonávania.

Tento rozkaz doplnil taj. rozkaz č. 7., B-63. Ním sa dáva veliteľstvám úprava, aby osvetovým dôstojníkom vychádzali v ústrety, uľahčovali im splnenie ich poslania.

¹ Uvedený článok tajného rozkazu veliteľstva 1. čs. armády stanoví: „Dňom 13. septembra 1944 určujem ako osvetového dôstojníka čs. armády na Slovensku npor. pech. v zál. Štefánika Jána s nasledujúcim poslaním:

1. vyhladnúť a určiť pre všetky skupiny podriadené VČSA vhodných osvetových dôstojníkov, ktorí majú schopnosti a zmysel pre túto funkciu,

2. riadiť, usmerňovať a kontrolovať činnosť jemu podriadených orgánov.

Hlavný dôraz kladiem na poučovanie mužstva vo voľných chvíľach vhodnými prednáškami o nutnosti obrany proti nepriateľovi, vzbudzovať u mužstva vlastenecký cit, zmysel pre povinnosť, nabádať k udatnosti, rozhodnosti a vytrvalosti, podávať mu zprávy o situácii na svetových bojiskách tak, aby aj ten najjednoduchší vojak pochopil a vedel sa oduševniť za boj, ktorý vedieme proti okupačným vojskám nepriateľa.“ (VHA Praha. DO, Slovenské povstání, kart. 108.)

V prílohách k vojnovému denníku veliteľstva 1. čs. armády nájdeme celý rad materiálov o činnosti osvetových dôstojníkov. Je to najmä „Náčrt činnosti skupiny osvetových dôstojníkov VČSA“

S výkonom tejto služby sa začalo dňa 20. sept. 1944. Kancelárske miestnosti skupiny armádných osvetových dôstojníkov sú v Učiteľskej akadémii, č. tel. (cez poštu) je 54. K dnešnému dňu tvoria skupinu osvetových dôstojníkov nasledovné osoby:

npor. pech. v. z. Ján Štefánik,
npor. pech. v. z. Dr. Alexander Hirner,
npor. VZU Jan Kováč,
npor. pech. v. z. Ivan Thurzo,
por. pech. v. z. Dr. Ján Marták,
por. del. v. z. Ján Bukva,
rtm. ev. Ludovít Hruboň.

Pri skupine osvetových dôstojníkov je aj Frontové divadlo s nasledovným osobníctvom:

des. ašp. Andrej Bagár,
des. d. d. Karol Móži,
des. Eugen Petery,
des. Eugen Medek,
slob. Ján Chovanec,
civilné osoby: Fr. Zvarík,
Andrej Vandlík,
Mary Perháčová,
Hana Cveková.

O Frontovom divadle všeobecne len toľko, že vyvíja úspešnú činnosť a u vojakov sa teší veľkej obľube. Venuje sa predovšetkým raneným vojakom.

O tom, ako si osvetoví dôstojníci predstavovali svoju činnosť, hovorí „Náčrt činnosti skupiny osv. dôstojníkov VČSA“ zo dňa 22. sept. 1944. — Pravda, skúsenosti a vývin udalostí mali vplyv aj na ich činnosť, o čom bude reč v ďalšom.

Za prvé, obdobie činnosti osv. dôst. nepracovali a nemohli pracovať celkom sústavne a plánovite, lebo s danými pracovnými silami proste nebolo možné zvládnuť množstvo úloh pálčivej nástojčivosti, a nedovoľoval to ani stav armády v revolučnosti jej zrodu. Proste sa išlo do bojových úsekov, kde napätá vojenská situácia alebo určité, v bojoch prejavené morálne nedostatky vyžadovali prítomnosť osvetových dôstojníkov s výstražným slovom. Boli to najmä: Ružomberok, Turiec, Kremnica, Sv. Kríž, Banská Štiavnica.

Dosavadne skúsenosti oprávňujú osvetových dôstojníkov potvrdiť, že myšlienka zriadiť armádnú osvetovú službu bola dobrá. Ukázalo sa, že značná časť mužstva bola po bojovej stránke mravne rozložená a heslami i výchovou minulého režimu úplne pomáтанá. Prostý vojak — a dosť často nielen prostý vojak — neraz nechápal pohnútky, nutnosť, význam a hlboký mravný zmysel nášho odboja. Osvetoví dôstojníci predpokladajú, že velitelia patričných úsekov potvrdia, že práca osv. dôstojníkov bola účelná a účinná.

Dnes azda možno povedať, že situácia po prekonaní určitých ťažkostí začína sa stabilizovať, určité záporné javy, čo sa týka morálky mužstva, postupne miznú,

(tamtiež, kart. 105, 25. 9. 1944), ktorý obsahuje hlavne „náčrt programový“ — na spôsob tiež k hlavným aktuálnym témam; okrem toho tu nájdeme niekoľko čiastkových hlásení o činnosti skupiny osvetových dôstojníkov.

Vedenie KSS vynakladalo veľké úsilie na to, aby sa činnosť osvetových dôstojníkov rozšírila na všetky jednotky. O tom svedčia údaje v zpráve Švermu a Slánskeho (dokumenty čís. 433 a 434). A „Zdena“ — Krátký nezabudol o tom podať do Londýna príslušné hlásenie (18. 10. 1944): „Inštitúcia osvetových dôstojníkov u 1. čs. armády na Slovensku zneužitá pre polit. záujmy. Na základe dohody vel. 1. arm. so SNR bola táto inštitúcia rozšírená a to tak, aby za osvetového dôstojníka mohli byť prirabané i osoby — nevojací podľa pol. kľúča (za 20 ľav. dôstojníkov 20 pravých). Upozorňujem dôrazne, že hrozí rozloženie armády na 2 pol. tábory touto dohodou. Upozorňujem ďalej, že sa vyvíjajú už dnes 2 voj. smery, a to demokratický operajúci sa o armádu a ľavicový operajúci sa o partizánov. Pomer medzi oboma týmito jednotkami možno nazvať špatný, spolupráca štábu slabá.“ (SÚA Praha, b S 40-3/236. Zprávy od Víta. Fotokópia odpisu písaného na stroji.)

678 armáda dostáva pevné črty, účinne sa prejavuje vôľa veliteľov. Táto konsolidácia vynucuje si aj osvetovú činnosť položiť na širšiu organizačnú základnicu, prehĺbiť ju a usústavniť.

Takto konať napokon vynucuje si aj okolnosť, že v zmysle rozhodnutia Predsedníctva SNR pridelil sa ku skupine osvetových dôstojníkov určitý počet civilných osôb z radov verejných, kultúrnych pracovníkov s jasnou politickou minulosťou, vo veľkej väčšine nevojakov, s úlohou pomáhať pri vykonávaní armádnej osvetovej služby. Listom Predsedníctva SNR z 10. okt. 1944 č. 28/44-I/1 Povereníctvu SNR pre nár. obranu (odpis dostala skupina osvetových dôstojníkov priamo) vyslala SNR 40 takýchto osôb. Z týchto štyridsiaticich osôb skutočne prišlo a prichystaných ich je na odchod do bojových úsekov iba 14. Zavinené je to tým, že v zozname boli aj osoby, ktoré ako záložní dôstojníci nateraz v činnej službe od prvej chvíle zriadenia armádnej osvetovej služby túto organizovali a vykonávali. Iné osoby, ako [sú] vojaci a poddôstojníci v službe u jednotiek v poli, nemožno v takomto zmysle nateraz použiť. Mnohé osoby — ako sa aj dodatočne zistilo — boli dané do zoznamu bez opýtania sa, či sú ochotné dobrovoľne túto povinnosť prevziať, ako evakuanti zdržujú sa mimo Banskej Bystrice, takže ich ani nebolo možno vyrozumieť o ich poverení. Niektoré z určených osôb zastávajú takú významnú úlohu v politickom a hospodárskom živote, že ich pridelenie ako vojenských osvetových pracovníkov neukazuje sa byť účelným, nakoľko toto pridelenie k armádnej osvetovej službe malo by byť trvalejšie. Dve z osôb, ktoré sa prihlásili, napokon sa rozhodli zotrvať pri partizánskych jednotkách.

Týmto použitím civilných osôb vo vojenskej uniforme ako dobrovoľníkov, týmto možno povedať revolučným zásahom z hľadiska vojenskej organizácie vznikajú určité novosti a nejasnosti, ktoré na prvom mieste dali podnet na podanie tohto hlásenia. Ide totiž o dodatočné schválenie určitých rozhodnutí, prípadne o poskytnutie potrebnej úpravy, rozkazov. Bolo totiž treba konať iniciatívne a rýchle, aby sa jednak neustrácal čas, jednak nezobúdzal u občianskych činiteľov dojem ťažkopádnej vojenskej byrokracie v časech revolúcie, čím sa stalo, že niektoré rozhodnutia možno nebudú v prísnom rámci určitých vojenských zvyklostí.

Ukázala sa rozličnosť predstavy skupiny osv. dôstojníkov na jednej strane u občianskych činiteľov, a najmä samých pridelených osvetových pracovníkov na strane druhej na dĺžku trvania ich funkcie. Osv. dôstojníci, aby mali skutočne účinnú pomoc a mohli so svojou prácou organizačne preniknúť i do menších zložiek armády, potrebujú hoc aj 40—50 dobrovoľných osvetových pracovníkov, ktorí by v tejto práci vytrvali do tých čias, kým ich armáda potrebuje, alebo aspoň na dva-tri mesiace. Prideleným civilným osobám bolo povedané, že idú na 10—15 dní a že potom sa vrátia k svojmu občianskemu povolaniu a že príde ďalšia skupina takýchto pracovníkov. Je pochopiteľné, že bezprostredný výsledok pre armádu osvetovú prácu by bol minimálny, lebo takto so svojou prácou vôbec nezrastú, a keď by mali svoje skúsenosti už zužitkovať, odchádzajú.

Do bojových úsekov sa posielajú v uniforme nevojaci, ktorí nijako nevedia zaobchodiť so zbraňou, pričom ešte pre nedostatok zbraní tieto vôbec nedostávajú. Pripomínam to preto, lebo sa skutočne už niekoľko ráz stalo, že nás v úsekoch zachytila paľba a zúčastnili sme sa bojových akcií. V skutočnosti by sa mali strániť bojových úsekov práve vtedy, keď sa má vojakovi preukazovať osobná statočnosť a neobjacnosť, čo viac zaväži ako všetky reči. Ďalej tieto osvetoví pracovníci — už ako nevojaci — sú telesne pomerne slabí alebo s telesnými vadami a tak asi veľmi ťažko budú znášať útrapy vojenského života v bojových úsekoch za nevlúdneho počasia.

Aby mohli účelne splňať svoje poslanie, treba ich vystrojiť určitou autoritou. Túto dáva vojenská hodnosť. Preto navrhujem, ak je to vôbec možné, dať tým, ktorí sa po dvojtýždňovom skúšobnom čase v osvetovej službe plne osvedčia a zaviazu sa najmenej na dvojmesačný dobrovoľný pobyt v armádnej osvetovej službe, titulárne podporučíctvo.

Nejasná je aj otázka vojenských náležitostí. Podľa informácií, ktoré civilným osobám, prideleným k osvetovej službe, dali civilní činitelia, otázku žoldu a či odmeny vyriešia neskoršie civilné úrady.

Azda by bolo treba uvažovať o dôsledkoch povahy právnej a hmotnej pre prípad invalidity alebo padnutia týchto osôb.

Dosiaľ sa prihlásivších osvetových pracovníkov zatiaľ rozdelil som takto:

Ku skupine Kriváň za vedenia por. pech. v z. Dr. Jána Martáka odoslaní Ján Teluch, Ivan Teren, Ján Boďa, Dr. Anton Vasek.

Ku skupine Gerlach za velenia por. del. v z. Jána Bukvu odoslaní Samuel Hyll, Ing. Samuel Takáč, Ing. František Papánek, Ing. Ján Bušniak.

Ku skupine Muráň za vedenia npor. pech. v z. Ivana Thurzu odoslaní Ján Žiška, Vladimír Lokvenc, Mikuláš Gašparík, Jozef Hrozičnik.

Ako budú prichádzať ďalší osvetoví pracovníci, budú sa tvoriť nové skupinky a budú sa vysielat k iným bojovým jednotkám, prípadne podľa potreby sa budú zosilňovať dosavadne skupinky. Zatiaľ sú tu prichystaní na odchod Vojtech Felcan a Rudolf Strechaj.

Vyslaní vojenský osvetoví pracovníci majú si zorganizovať sieť spolupracovníkov pri rotách a čatách, a tak preniknúť až do najmenších jednotiek.

Každý z vojenských osvetových pracovníkov dostal osobitnú legitimáciu a dostanú pásku s názvom: „Vojenský osvetový pracovník“.

Všetkých týchto otázok sa dotýka Dôv. roz. č. 18, z 13. X. 1944.

Podmienkou úspešného vykonávania, lepšie rečeno kontroly a usmerňovania osvetovej práce je náležité vybavenie dopravnými prostriedkami. Treba konštatovať, že armádne velenie v medziach možnosti v tomto smere vychádzalo osvetovým dôstojníkom v ústrety. V budúcnosti sa potreba dopravných prostriedkov rozrastaním sa práce ešte zvýši a jej úspešnosť vo veľkej miere bude závislá na tom, do akej miery bude môcť armádne velenie vyhovieť zvýšeným žiadostiam osvetových dôstojníkov o pridelenie motorových vozidiel. Osobitne prízvukujem potrebu mot. vozidla pre osvet. dôstojníka, ktorý narába s rozhlasovým zariadením (tlampač).

Po týždňovom pobyte v úsekoch vojenský osvetoví pracovníci podajú o svojej práci a skúsenostiach hlásenie. Potom sa ukáže, koľko z týchto osôb sa osvedčí a ostanú v rámci armádnej osvetovej práce do čias, kým armáda ich dobrovoľné služby bude potrebovať.

Od vybudovania organizačnej siete zatiaľ aspoň do roty závisí plánovité vedenie práce. Až vtedy bude možno dávať osvetovým pracovníkom pravidelné rozkazy a úpravy o tom, ktoré otázky sú aktuálne, ako si ich treba všímať a ako ich treba vojakovi predkladať.

Osvetoví dôstojníci veľmi jasne pocitujú zodpovednosť za životy týchto civilných osôb ako vojenských osvetových pracovníkov, zverených do ich rúk.

Osvetoví dôstojníci konštatujú, že najvyššie veliteľské miesta majú porozumenie pre ich činnosť, ich hlásenia si všímajú, čo všetko ich povzbudzuje ešte väčšmi napät sily a podať zvýšený výkon. Aj na ostatných veliteľských miestach celkove sa stretávajú s porozumením a podporou. Málo je prípadov meravého alebo odmietavého postoja. No i títo obyčajne zmenia svoj postoj, keď sa presvedčia, že tu ide o vážnu a osožnú prácu a že osvetoví dôstojníci neváhajú ísť do najprednejšej línie a zotrvať tam v každej situácii. Zatiaľ nepokladám za potrebné vo forme rozkazu požadovať, aby sa veliteľstvám dávala striktná úprava o kompetentných otázkach v ich pomere k osvetovým dôstojníkom, lebo osvetoví dôstojníci sú až príliš presvedčení, že ich práca sa môže dariť len v ovzduší dôvery a ich hlavnou zbraňou je presvedčanie.

npor. v z. Ján Štefánik
armádny osvetový dôstojník.